

פגשתיו לראשונה שנים. אז גר בדירה צנועה ברחוב בונאפארט 42, ברובע הלאטיני, מאחורי קפה זה מאגן.

ז'אן-פול סארטר אינו מקבל אנשים. אלפים מתדפקים על דלתו — רודפי פרסומת, סקרי נים, בעלי עתירות פוליטיות ופרטיות, נציגי מדינות ושלחיי מפלגות. סארטר, השקוע בהגות ובכתיבה, אינו יכול לקבלם. מדוע, אם כן, קיבל צעיר בלתי ידוע מישראל, עורך שבועון כלשהו שקשה לבטא את שמו בצרפתית? מדוע נענה לבקשתו אחרי שיחה סתמית בטלפון?

פתחו את הדלת שלוש מילים: שלום ישראל-ערבי.

ואולי היה די במילה אחת: שלום.

★ ★ ★

פסוק אחד נחרט בזכרוני באותה פגישה, כי עשה עלי רושם עמוק במיוחד: **"אדוני, אתה מגולל אבן מלכני"** שולחן-כתיבה עתיק, עמוס ספרים וגיירות, הפריד בינינו. מצד אחד ישב הוא, בדיוק כפי שנראה בתצלומים, גבר רגיל, ללא כל גיטונם חיצוניים, ללא כל השתדלות לעשות רושם. בצד השני ישבנו עמוס קינן, שעזר לי ובה עמי, ואני.

סיפרתי לסארטר על המאמצים שאנחנו עושים בישראל כדי להביא לשיוני הגישה לעולם הערבי, על רעיונותינו לגבי פתרון בעיית הפליטים, השתלבות ישראל במרחב ואי-הוודאות במאבקים עולמיים.

סיפרתי לו בקצרה על השיחות שניהלתי, כמה ימים לפני כן, עם שרי-החץ העיראקי ומנהיגים ערביים אחרים בניו-יורק.

ואז אמר את אותו הפסוק.

★ ★ ★

למה הוא התכוון? איני חופשי ל- צטט את דבריו באותה פגישה, מבלי לבקש את רשותו. לכן לא אעשה זאת. אך מי שהכיר את סארטר יכול להגדיר את עמדתו כלהלן:

כל חייו הוא עזר לציונות. כי צרפתינוצרי, כאיש-מוסר, כשוחר-

משהו להחלטה שבודאי גמלה בלבו זה מכבר, ולמאות בקשות דומות ששמע, מן הסתם, מכל עבר.

אני יודע רק כי מסעו הנוכחי הוא הפגנה אדירת משמעות.

חבל שכה מעטים בישראל מסוגלים להבין את חשיבותו. חבל שבעתים כי הוטבעה על החלק הישראלי של המסע גושפנקה חצי-ממשלתית ומפלגתית-קואליציונית, ביוזמת מפ"ם, עד כדי עיקור ההשפעה החינוכית ה- עצומה שיכלה להיות לביקור כאן.

כי הופעת ז'אן-פול סארטר בי מרחב, לראשונה מאז קום ישראל, הוא מאורע היסטורי.

הוא זורע זרעים, שינכסו ברבות הימים

העליונה שיש, עד היום, לאפיפיור הרומאי על מאות מיליוני הקאתו- לים, לבין הסמכות הרוחנית שיש לסארטר על האינטרנציונל הכלי- תימאורגן של בעלי-הרצון-הטוב ככל יבשות תכל.

על האפיפיור הרומאי אמר סטאלין, ב- זילול: "כמה דיביונות יש לו?" הוא נוכח לדעת שטעה.

גם לגבי סארטר אפשר לשאול: "כמה דיביונות יש לו?"

והתשובה היא: דיביונות רבות מאד, הדיביונות של הרוח, של הי- מוסר, של ההומאניזם.

ואוי לעסקני-קיום המזלזלים באלה, ה-

שות! בעשרים שנותיו האחרונות היה מבור דד, חסר-השפעה, ללא תלמידים ויורשים. ואיש לא בא במקומו.

אין בארץ ביקוש לאנשי-מוסר. רבים מסור גלים להעריך איש-מוסר אצל הזולת — התובע מאחרים, המטריד אחרים.

אך כמה מאלה היו הולכים אחרי איש-מוסר מקומי, שיתבע מהם עצמם?

כמה היו נותנים ידם למנהיג מקומי שהיה — למשל — מפרסם סודות צבאיים כדי למנוע יוזמה צבאית ישראלית הנוגדת את מצפוננו?

(ואיזה עסקן פוליטי מקומי היה אומר לראש הש"ב, במיקרה כזה: "אבל גם הוא ישראל!")

★ ★ ★

יש עוד משהו שסארטר לא יראה ביש- ראל, אף שבחדאי יחפש אחריו בנרות. הוא לא יראה בה תנועה אמיתית, רצינית, עצמית, למען השלום בחיאט-נאם.

כי ישראל היא המדינה היחידה דה בעולם המערבי שבה אין תנו- עה כזאת.

אין בה המוני נוער המוכנים לשכב על הכביש כדי להפגין נגד רצח-עם, כשמדובר על עם אחר, רחוק, בן גזע זר.

אין בה תנועה אדירה, על-מפלגתית, תנועת-מוסר לאומית, שתאחד את כל היסודות החיוביים בעם למען הפסקת הזחילה. ישראל — ארץ הקרבנות, ארץ ניצולי אושחין — היא נייטרלית.

נייטרלית בין רוצחים ונרצחים. בין מפציצים וידדים. בין פצצות- נאפאלם וצריפי-איכרים.

זוהי תהום של אדישות, תהום של התנח- נות מוסרית. אין לה ביטוי נאמן יותר מאשר העובדה כי אף המעטים, הערים לעניין זה, מסוכסכים ה בזה, מתקוטטים זה עם זה, מחרימים זה את זה, כשכל אחד מנסה להפיק מן הטרגדיה ההיסטורית המח-

הדיביונות

קירמה, ראה בה תנועה משחררת ומתקדמת. מאז ומעולם שנה את האנטי-ישמים בכל מאודו.

והנה, כשקמה המדינה, היא החלה מנהלת מדיניות הנוגדת את כל תפיסתו, את כל גישתו המוסרית. היא עזרה לקולוניאליסטים הבוויים ביותר באלג'יריה. היא השתתפה ב- מיבצת-סיני ככת-בריתם של הבריטים והצר- פתים, אחרינו האימפריאליסטים. היא נתנה אפילו די לפאשיסטים בעולם.

סארטר לא יכול היה לתמוך במדינה ה- מנהלת מדיניות כזאת. אך הוא גם לא יכול היה להתנגד לה, כי בכך היה מעמיד את עצמו בשורה אחת עם כל שנואי-נפש, האנטי-ישמים למיניהם.

לכן נדם קולו בזירה זו, מאז קום המדינה ועד עתה.

וכשבה אליו מישראל גישה אחרת, גישה של ישראל חדשה — נגולה אבן מלב, **כי עם ישראל כזאת יכול היה שוב להזהרות.**

★ ★ ★

בסופה של אותה פגישה הבעתי באוז- ניו מישאלה: להוסיף ולפעול למען שלום ישראל-ערב, להטיל את מישקלו האי- שי העצום על כף המאזניים, כדי לעודד ולהמריץ את בעלי הרצון הטוב משני עברי הגבול השותת-דם, החוצה את מרחב-מולדת- ננו כפצע פתוח.

איני יודע אם הוסיפה בקשה צנועה זו

ושיעזרו לשנות את נוף המרחב.

מבחינה נפשית, טמירה אך מכי- רעת, מסע זה יכול להיות נקודת- מיפנה.

★ ★ ★

כי די לתפוס זאת, יש להבין מיהו, ז'אן-פול סארטר בדורנו.

לגבי הישראלי הממוצע, סארטר הוא שם. שמו של פילוסוף בעל תורה הקרויה בשם שקשה לקרוא בעברית — אכסיס-נציאליזם (אולי כדאי לקרוא לזה "קיומנות"). שם ה- מתנוסס על כמה וכמה ספרים ומחזות. **אבל סארטר הוא יותר מזה — לאין שיעור יותר.**

כאשר חתם סארטר על "מינשר ה-121", אחד המוסמכים הדגולים של תקופתנו, בו קרא לנוער הצרפתי לערוק מצבא הדיכוי והעיוניים באלג'יריה, התנוסס שמו בראש רשימת המועמדים למאסר שהובאה לאישור דה-גול. שארל דה-גול, שהוא בלי ספק אחת הדמויות הגדולות של דורנו, אמר אז את ה- מלים ההיסטוריות:

"אבל סארטר — גם הוא צרפתי!"

הוא, המנהיג המדיני הכל-יכול, הכיר ב- גדולתו המקבילה, הבלתי-תלויה, של המנהיג הרוחני. כשם ששאל המלך, הרבון החילוני הכיר ברבנותו הרוחנית של יריבו, שמואל הנביא. כשם שקיסרי ימי-הביניים הכירו ב- סמכותם הרוחנית של האפיפיורים.

יש דמיון כלשהו בין הסמכות

מאמינים כי אינן שקולות כנגד טאנק אחד מדגם שרמן.

(שהרי אפילו אותו חייל מקצועי נוקשה, נפוליון, אמר: "במלחמה היחס בין הגורם הנפשי לבין הכוח הגשמי הוא יחס של שלושה לאחד.")

★ ★ ★

סארטר לא ירבה לדבר על אדמת ישראל. אין הוא בא להטיף. הוא בא לראות, לשמוע, להתרשם.

הוא יראה את היש — וגם את האין.

ועל האין הזה — כדאי לחשוב לרגע. כי ביקורו של האיש — עצם נוכחותו בארצנו — מבלט בצורה חדה את החללים הריקים, את המחללים, את הכשלונות המוסריים.

סארטר הצרפתי בא לארץ. שום סארטר ישראלי לא יבוא לקבל את פניו.

פשוט אין כזה.

לא נותרה בארץ אף אישיות אחת, שניתן לומר עליה: הנה סמכות מוסרית בלתי- מעוררת.

אין בקרבנו אף מנהיג דגול אחד, המסוגל בדוגמתו האישית להלהיב אנשים למעש מוסרי עליון, להליכה מסוכנת נגד הזרם, להתמסרות שמקורה בציחי המוסרי הפנימי של הפרט.

האחרון בדורנו, מארטין בובר, נפטר. (ואיך התייחסו אליו! באיזה זילול ואדי-

רידה של העם החיאט-נאמי איוושהי תוע- לת כיתחית עלובה.

אפשר לחפות על כך במליצות, בטכסיסי- הסחאה, במוסדות-הסחאה.

אבל סארטר הוא חכם. הוא מנח- סה. הוא יראה.

ובשבילו, אין בעיה בעולם שהיא חשובה ומימית, שהיא תובעת התייצבות חד-משמ- עית, שהיא מתחה מיבחן לכל אדם ולכל צי- בור, כמו התקוממות נגד מלחמת ויאט-נאם.

★ ★ ★

אך דבר אחד יראה סארטר בישראל, כפי שראה במצרים. משהו שאינו נראה לעין השטחית, אך הבולט לעיני המבחין.

הוא יראה נכמים ראשונים של גישה חדשה לחישי ישראל-ערב.

במצרים ראה את שוחר-הקידמה, שקיבלו את פניו בהתלהבות, בהסכמת השלטונות — למרות שהצהיר מראש שישע משם לישר- אל, ולמרות שהכל הבינו כי מסע זה בא להפגין את אפשרות השלום הישראלי-ערבי.

בישראל יחכה כי קמים כוחות פוליטיים חדשים, החפצים לשלב את הציחי המוסרי העליון בצו המדיני של קיומנו הלאומי. כי יש ציבור גדול והולך של בעלי-רצון-טוב, המוכנים להקשיב לגישה חדשה לבעיית ישראל-ערב, להגות בה, ואף להשתכנע כי אפשרותה המעשית.

בכל אלה יש לו חלק.

וכל אלה אומרים לו, היום: **ברוך הבא.**